

Les mines de terra refractària del Pinell de Brai

ANTON MONNER
Cronista de Gandesa

Crònica

Al segle XIX al municipi, la feina que tingué més repercussió econòmica i social va ser la «d'anar a la mina». A les vessants de les Serres de Pàndols i Cavalls, s'hi troben d'argiles, amb arenes de sílex, bauxites i terres refractàries

Com a diverses comarques de Catalunya, a la Terra Alta no existeix homogeneïtat geogràfica entre els seus pobles. El mateix nom no defineix ni històricament, ni pel territori la veritat de l'espai dels dotze pobles que la conformen. La mitja de l'altura sobre el nivell del mar és de 350 metres, (els superiors als 500, com la Fatarella, Arnes i Orta, i els inferiors als 200 com és el Pinell). Tampoc per l'orografia perquè aquesta població i Prat estan envoltades per muntanyes, quan la resta son vallades i barrancs que desemboquen als rius Algar i Canaletes. El massís dels Ports delimita Prat, Orta i Arnes pel sud dels seus termes municipals per sobre dels 1000 metres d'altitud. Son terres altes si les comparem amb el riu Ebre però no massa diferents de l'altitud de la resta de Catalunya.

El Pinell amb menys alçària té un clima més suau i inclús disposa de plantacions de tarongers a les ribes del riu Canaletes. A més, l'agricultura és menys rica, excepte, la zona coneguda per les Planes de Móra, situada de cara al nord del seu terme municipal. La resta són terrenys accidentats i pedregosos que es treballaren fins fa uns 90 anys quan les ametlles es pagaven a bon preu. Actualment estan abandonades i només es conserven els marges de pedra seca i la fusta dels ametllers secs, entre el brossam del matisar. Les dificultats dels conreus ha provocat que els seus habitants s'hagin espavilat i treballin a altres sectors com la ramaderia, l'artesanat, els boscos, la confecció, el bobinatge de motors elèctrics, la ceràmica o l'explotació de les mines de terres refractàries. I excepte pocs propietaris significats, la majoria es dediquen a la pàgina fora les hores dels treballs habituals. I en temps no massa llunyans els joves es dedicaven a recollir metralla de la guerra, les noies a treballar als hotels de la Costa Brava o a cosir als taller de confecció i les dones grans a treballar la palma fabricant cabassos, sàrries i bufadors.

Però la feina que tingué més repercussió econòmica i social va ser la «d'anar a la mina». A les vessants de les Serres de Pàndols i

Dos colles de miners a la mina de Vinya, als anys seixanta.
FOTO: DESCONEGUT

Cavalls, s'hi troben d'argiles, amb arenes de sílex, bauxites i terres refractàries. A meitat del segle XIX empresaris forasters les explotaren llogant treballadors principalment del Pinell i altres de Benifallet i de Prat. La historiadora del Pinell, Antònia Serres, que tantes petjades han deixat escrites a la seva població nadiua, explica al seu llibre, «Viure i treballar», els detalls de l'explotació d'aquestes mines.

Els treballs a les mines que es van realitzar durant un centenar d'anys eren tots manuals. Van haver de tancar quan no pogueren competir amb les argiles més assequibles importades d'Anglaterra. Aquestes terres es feien servir per fabricar ceràmiques de fonèria, porcellanes i canonades. Al mateix poble funcionaven empreses que fabricaven peces de ceràmica refractària per construir xemeneies, forns industrials i de siderúrgia, i sobretot pels Alts Forns de Catalunya i el País Basc. També van fabricar peces de gres i paviments per construccions de luxe com xalets, hotels o edificis monumentals que les exportaven als

A meitat del segle XIX empresaris forasters explotaren les mines llogant treballadors principalment del Pinell i altres de Benifallet i de Prat de Comte

països rics com Kuwait, Estats Units o l'Aràbia Saudita. Aquestes empreses hagueren de tancar per la crisi de la construcció pels anys 2009. Actualment segueixen explotant-se les terres de forma mecanitzada per la fabricació de ciments.

«Anar a la mina» va donar molt treball al poble, sofrint molt i cobrant poc. L'Antònia Serres, ho escriu i diu: «el treball s'organitzava en colles. Obrien clots d'uns profunditats entre vint i seixanta metres i després seguien les galeries. A cop de pic arrencaven la terra i a

cabassos, el carrejador la pujava al coll a la superfície. Allí, les dones tant si feia fred com calor, assegudes a terra, amb un soc entre les cames i una aixadella a la mà triaven la terra bona de l'escòria, la qual formava «lo rossec». «A penes apuntava el sol es posaven a treballar. La Carmeta del Bou (1922) recorda els hiverns freds... seien sobre uns sacs plens de palla o fenàs per triar la terra. Per resguardar-se del fred, encenien una foguera i hi posaven pedres. Un cop calentes, les embolicaven amb sacs i se les col·locaven al voltant dels peus per escalfar-los. A l'estiu per evitar la calor, amb un pal de ferro a terra, lligaven un canyís amb filferros per treballar a l'ombra. Al migdia, quan l'encarregat els avisava, havien de carregar la terra triada amb cabassos fins al magatzem i anaven a dinar. Per la tarda feien la mateixa operació i pesaven la producció... l'objectiu consistia en fer 18 pesades de 200 quilos, o sigui 2.800 quilos. Si es tractava de terra fina, 3.600 quilos. Si treien la terra rosada augmentaven a 7.200 quilos. I la terra groga a 11.000. Dormien

en una màrrega de panollets, les dones en una habitació i els homes en una altra. En un cistellet o un sac portaven el menjar i la roba que necessitaven. L'aigua era escassa. A l'hivern els homes havien d'anar en les aixades a la basseta a trencar el gel per poder omplir el pitxells d'aigua per dinar. A l'estiu, també l'anaven a buscar a la basseta i posaven un drap a la gàrgola del pitxell i amb un pot l'anaven omplint; així les brosses i tot el que hi hagués quedava es quedava al drap».

«El més pesat era carregar els camions. Els homes a baix i una dona de cada colla a dalt. Havien de carregar els cabassos que pesaven 35 quilos. Els camioners s'encarregaven de transportar-la a les estacions del tren. A l'estació del Pinell, quan feia falta, els mateixos miners carregaven els vagons d'uns 10.000 quilos de terra a pal·lades i cobraven 35 pessetes per aquesta faena...»

«Durant els cinc anys després de la guerra van rebre «el subministre» en forma d'uns 10 quilos de farina per treballador i la meitat de la família al seu càrrec, patates, abadejo, oli, fideus, cansalada i cafè, segons els mesos. Si renunciaven al cafè, a canvi, rebien oli o farina. Els descomptaven del sou l'import dels productes i els hi sortia a compte perquè a les botigues no hi havia gaire cosa o era més car; així menjaven millor».

Aquests relats recollits de pròpia veu dels mateixos miners per l'Antònia Serres, són un autèntic tresor històric. També té recollits de la premsa els morts que s'hi produïen als nombrosos accidents. La primera notícia reproduïda és de «La Verdad», l'any 1883, on relata que degut a l'esfondrament va resultar morta una dona i dos ferits greus. El darrer recollit al «Llamp», l'any 1928, va morir un noi de 13 anys i un altre va quedar malferit. I per haver-ho recollit verbalment relata altres morts per accidents. Com a conclusió és que es tractava d'una feina molt dura, cobraven poc i el perill era constant. Però el llibre té el títol de «Viure i treballar» que en definitiva és que han forjat amb gran sacrifici la gent del Pinell.